

Lászai János Afrikában

Bár bizonytalan adatok szerint: már a késői Arpád-házi királyok idején is megfordultak Magyarországon *szerecsenek* (vagyis ázsiai és talán afrikai arabok) mint adószedők, mindemellett Lászai János (e név különböző forrásokban magyarul Laszai, Lászay, Laszóí, Lászóí, Lazói, Lázói formában is szerepel, latin szövegekben Johannes Lazineus, Lazynus, Lazimus, Lazoynus, Lazo és de Lazo névalakokban is előfordul) gyulafehérvári főesperest, kanonokot (1448–1523) tartjuk számon, aki szentföldi zarándoklata idején, 1483-ban mint magyar először járt az afrikai földrészen. Bár életéről eléggé szakadozottak az ismereteink, és saját maga nem hagyott hátra írást több hónapos szentföldi és egyiptomi vándorútról sem, azonban annak számos részletét ismerjük egy zarándoktársa, a német (ulmi) domokosrendi szerzetes, Felix Fabri vagy Faber (eredeti nevén Felix Schmidt) jóvoltából, aki őt erre az útra invitálta, és egy 1500 oldalas latin nyelvű kéziratot hagyott hátra a jeruzsálemi és kairói élményekről, amely a régi években német nyelvű kivonatokban látott napvilágot, a teljes szöveg azonban csak 1843-ban jelent meg (latin nyelven), majd ezután 19–20. századi fordítási vállalkozások nyomán angol (1893–1896) és francia nyelven (1975) is hozzáférhetővé vált.

De vessünk néhány pillantást hősünkre, mielőtt az eseményekben gazdag egyiptomi utat felidézzük: ki is volt valójában Lászai János? Amint újabban Hadobás Sándor kiderítette, nem a felvidéki, hanem a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei faluban, az egykori Lazóban született 1448-ban, amelynek emlékét mára már csak a Lászi-pusztta és Lászi-tanya földrajzi nevek őrzik.

Lászai gyermek és ifjúkori életéről, nevelkedéséről, tanulmányairól szinte semmit sem tudunk. Ismereteink mozaikdarabjai többnyire közvetett forrásokból származnak. Így Barlabási János gyulafehérvári várnagy végrendeletében nevelt fiaként említi, és javadalmat is hagy rá. Vagyis vélhetően fél- vagy teljes árva volt, és nem szülői környezetben nőtt fel. Viszont rokonságban állott a Gömör megyei Sánkfalviakkal, akik viszont oldalági leszármazottai voltak a számos

BIERNACZKY SZILÁRD (1944) zeneszerző, italianista, afrikanista, költő, műfordító, irodalmár, 1984-től az ELTE Afrikai Kutatási Program szervezője-vezetője, 2010 óta a Mundus Novus Könyvek Kft. irodalmi vezetője, a Magyar Afrika Tudástár megalapítója.

jeles humanistát adó Vitéz és Geréb családoknak, utóbbiak kapcsolatban álltak a Hunyadiakkal is.

Életpályája szerencsés alakulását elsősorban Salánkfi Antalnak, Mátyás király jeles diplomatájának, későbbi nyitrai püspöknek köszönhetjük, aki 1463-tól folyamatosan gondoskodott a vélhetően tehetségesnek minősülő ifjú iskoláztatásáról. És aki később Itáliába küldte egyetemi tanulmányok végzése céljából, ahonnan az 1470-es évek közepén magiszteri fokozattal tért haza. Mint szerény körülmények közül kiemelkedő fiatalembernek, két lehetősége volt az előretűrésre: vagy deák lesz, és utóbb esetleg udvari szolgálatba lép, vagy pedig felveszi az egyházi rendeket. Lászaiz az utóbbit választotta, egyházi pályára lépett, és vélhetően Salánkfi ajánlásával és Geréb László püspök, humanista főpap figyelme nyomán a gyulafehérvári káptalan tagja, kanonok lett, majd később elnyerte a telegdi főesperességet.

Lászaiz életének számunkra jól megismerhető és a magyar történelem, illetve művelődéstörténet szempontjából is fokozott figyelmet érdemlő eseménye (az akkor éppen 35 éves erdélyi kanonok életének egyetlen részleteiben is ismert epizódja), tehát ez a már többször is említett 1483-as szentföldi zárándoklat, amelyre Felix Faber barátja hívta meg, akit a kutatások eddigi állása szerint minden bizonnyal Itáliában ismert meg, és akit több, így az 1483-as közel-keleti *társas utazás* vezetőjéül kértek fel, ezúttal német, olasz és flamand előkelőségek, kereskedő polgárok. Így az ő úti beszámolójából, naplójából kiderül, hogy Lászaiz németül nem tudott, de jól beszélt olaszul, és persze latin és horvát (szláv) nyelvi ismeretei is kellő szintűek lehettek.

Faber – az utazás résztvevői közül egyedül – Lászaiz Jánosról emlékezik meg több helyütt, méghozzá elismeréssel, dicsérve a tősgyökeres magyar ember tudását, gyors észjárását, szellemes, barátságos, nyílt egyéniségét. Lászaiz magatartása minden bizonnyal kivívta Faber szimpátiáját általában is a magyarok iránt, hiszen beszámolójában csak Magyarország történelméről emlékezik meg egy helyütt, még ha dióhéjban is.

V. Kovács Sándor, Lászaiz egyik kitűnő életrajzírója felteszi a kérdést: „Mi cél vezette őket (az utazás tagjait – bsz) – nem tudjuk.” A több európai népet is képviselő résztvevők között csak hárman voltak felszentelt papok, közöttük: „dominus Joannes, archidiaconus Transilvaniensis...” Feltehetően – írja V. Kovács – bizonyos kereskedelmi lehetőségek felmérése is a szemük előtt lebeghetett, így kevesen voltak közülük, akik csak jámbor buzgalomból eredtek útnak. (Bár Kairó meglátogatása kapcsán talán Lászaiznak is voltak információszerezéssel kapcsolatos feladatai.)

Az utazás rövid összefoglalását Hadobás Sándor rövid írásából idézzük:

„1483 júniusának elején hajóval indultak Velencéből. Ciprus és Rodosz érintésével Jaffában szálltak partra. A szokásos zárándokhelyeken (Jeruzsálem, Bethlehem) kívül jártak a Holt-tenger partján, Hebronban és Gázában, a Sinai-hegy tövében levő templomokban és kolostorokban, majd Kairóba mentek. Itt megtekintették a piramisokat, hajóztak a Níluson, Lászaiz pedig felfedezte az

egyiptomi magyar származású mamelukokat. Alexandriában újból hajóra ültek, és 1484. január 9-én érkeztek vissza Velencébe.”

V. Kovács Sándor és Lázár Imre dolgozataikban persze ennél sokkal részletesebben ismertetik ezt az utazást. Tény, hogy míg több helyütt is azt olvashatjuk, hogy Faber lépten-nyomon szól Lászaíról, valójában Lázár megállapítása ad objektív képet, amikor a következőket írja:

„A Szentföldön a megszokott zarándok-útvonalat követték. Bár Fábri izgalmasan és alaposan ismerteti (tegyük hozzá: a keresztény történelemnek a Bibliáig visszavezető ezer mozaikdarabját elővezetve – bsz) a Jeruzsálemben, Betlehemben, Betániában, Jerikóban és a Jordán folyónál tett látogatás tapasztalatait, ezeknek a jól ismert zarándokhelyeknek a leírása tárgyunk szempontjából sajnos nem sok használható adatot tartalmaz.”

Igaz persze, hogy ezeknek a látogatásoknak – neve említése nélkül – minden esetben Lásza is részese kellett, hogy legyen.

A szentföldi nevezetességek megtekintése után az utazók egy kisebb csoportja, összesen 18 fő vállalkozott rá, a Sinai félsziget felé vette útját. Jeruzsálemből elindulva, Hebron érintésével először Gázába érkeztek. Már éppen a továbbinduláshoz készülődtek, amikor hirtelen az egész város felkavarodott. Szeptember 3-án mamelukok ezreiből álló hadsereg vert tábor a környéken... Az európai zarándokok a sereg tagjainak az érdeklődését is felkeltették. Lásza vélhetően elképedt, amikor magyar mamelukok látogatták meg őket:

„Járták a várost, és sokan közülük hozzánk is benéztek... Volt közöttük néhány magyar is, akik arról kérdezősködtek, hogy vannak-e közöttünk magyarországi zarándokok. Amikor... találkoztak János úrral, nagyon megörültek, leültek velünk a sátrunkban, ettek és ittak velünk. Még bort is ittak, de azt csak titokban” – írja Faber beszámolójában.

Szeptember 7-én többen, közöttük Faber is megbetegedett. De Lásza – fizikai állóképességét dicséri a naplóíró – egészséges maradt, és ő celebrálta a vasárnapi szentmisét.

„A hetedik napon... részt vettünk János főesperes úr miséjén, aki közöttünk a legerősebb volt. A minorita rendi Pál atya és én nagyon gyengék voltunk, éppen csak hogy el tudtuk olvasni a kánonból a ránk eső részeket.”

25 teve és 30 szamar alkotta a karavánt, amely végül 9-én indult el – kéthetes sivatagi út várt rájuk – a Szent Katalin-kolostorhoz, amelyet még Szent Katalin, Nagy Konstantin édesanyja alapított a 4. században. Közben az egyik falunál megmutattak nekik egy régi kutat, amelyet Szűz Mária kútjának hívtak. Szűz Mária, Szent József és a kis Jézus, amikor Egyiptomba menekültek, hosszas szomjazás után itt találtak vizet.

Maga a kolostor a hagyomány szerint azon a helyen épült, ahol Isten az égő csipkebokorból szólott Mózeshez. De itt található a Hórebnek nevezett Mózes-hegy is – a zarándokok előbb, november 24-én ezt mászták meg, de a kútból nem tudtak vizet meríteni, mert a felszíne túl mélyen volt –, amelyen a Biblia

szerint átvehette Istentől Mózes a tízparancsolat kőtábláit. A 6. században a Sinai-hegy lábánál, mely több vallásnak is szent helye – Justinianus császár erődített monostort építtetett a remeték védelmére, amit később pedig Alexandriai Szent Katalinról neveztek el, és még ma is áll.

Maga az alexandriai szűz és vértanút (282 körül – 305) bizonyos keresztény hagyomány alapján Maximinus Daia római császár idejében élt. Történetét és alakját a mai kutatók nem tekintik valóságnak. Egyesek úgy vélik, hogy Katalin legendája valószínűleg Alexandriai Dorottya szűz (†320) és Hüpatia filozófus életén és meggyilkolásán alapul.

Amint azonban a hagyományok tartják, a fiatal Katalin a bálványok tiszteletére rendezett áldozatokon keresztényként nem akart részt venni, nyíltan ellenszegült Maximinus császár parancsának. Ezért börtönbe vetették, és ötven tanult férfiút küldtek hozzá, hogy a pogányság számára megnyerjék, de a jámbor szűz oly bölcsességgel védelmezte hitét, hogy mind az ötvenen keresztényekké lettek. Először éles késekkel ellátott kerékkel akarták szétmarcangolni, ez azonban darabokra tört, ezért lefejezték. Alexandriában, 305. november 24-én vagy 25-én halt meg. Emléknapja november 25. A magasabb iskolák, a filozófia és a filozófusok, ügyvédek, a könyvtárak, a könyvtárosok és a nyomdászok, a kerékgyártók, a tanuló lányok, a fiatal diákok és nők, a dajkák védőszentje. A legenda további része szerint holttestét mártírhalála után az angyalok a Mózes-hegy melletti Szent Katalin-hegyre vitték. Ott találták rá a kolostor szerzetesei, és temették el a több felekezetet is magába foglaló egyházi intézmény templomában. A legenda a régi magyar verses legendáriumban is megjelenik. Íme, egy részlete:

vér nem jára ő nyakából,
de tej folya derekából
[...]
más csoda megint ez lőn
hogy mennyből angyalok szállának
és ő neki ennyit szolgálának:
hogy ő testét el felvevék
és sinai hegyére el felvivék
ki oda oly messze vala
hogy húsz napi menőföld vala
holott nagy csodák lésznek
korok egészséget vésznek

Viszont az akkor még álló latin templom falait szőnyegek fedték, amelyekre a zarándokcsoportok ott helyben imákat írva azokat papírlapokon felfüggesztették rájuk.

„A zarándokok harmadik csoportjában volt nagytiszteletű Lacinus János úr, a gyulafehérvári egyház főesperese, tudós szónok. Társainak egy szempillantás alatt, mindenféle előkészületek nélkül a következő verset rögtönözte” (nem

véletlen, hogy V. Kovács Sándor szerint Lászaít mindenképpen a latin nyelvű magyar humanista költészet képviselői között kell számon tartanunk):

Vedd a koronát, szűzi élted halhatatlan díszét,
Kérlek, mártír és hírneves Katalin,
Fogadd, te szent a miattad felvállalt fáradságot,
És kegyeskedj közbenjárni a tieidért, bár méltatlanok.
Pannóniai az első, aki teljes szívvel tiszteleg előtted,
János ő, a levita, a messzi Julia városából.
Őt követi Félix, Ulm földjének dicsósége,
Ő, aki kétszeresen adja vissza az Úrnak a rábízott talentumot.
Egyként követi őt a két Schömberg, Henrik és Gáspár,
Amint látod, oly pár, mint Nisus és Euryalus.
Frank nemzetség neveltje Marspach Zsigmond,
Majd hatalmas Velsch Péter, Argentina városából.
Ők azok, akik együtt érkeztek, hogy lássák
Tiszteletre méltó tested, majd együtt kell haza is térniök
Hatalmas tengernek és földeknek veszélyein át, és kérnek,
Hogy mindnyájan megláthassák az otthoni oltárokat.

(Makkay János és Déri Balázs fordítása felhasználásával
ford. Lázár Imre)

Újabb viszontagságos sivatagi út következett. Október 2-án érték el a Vörös-tengert. 4-én léptek be Szuez városába, amelyet már akkor egy mesterséges vízi út kötött össze Kairóval. A mameluk birodalom idején itt élénk kereskedelmi tevékenység folyt. Nemsokára eljutottak Matarijjába, Kairó kapujába, amely a Szent Család egyiptomi menekülésének egyik emlékhelye. A zarándokok végre megpihenhettek, majd másnap megtekintették a kegyhelyeket. Mária fáját, amely sajnos 1656-ban kiszáradt, csak egy belőle fakadt hajtás nőtt a helyébe, a mellette fakadó Mária forrása vize mára elszennyeződött, és az egykori balzsamliget is megsemmisült a házak rengetegében. 1483-ban azonban még az utazók mindezeket láthatták, és Faber hosszasan leírja szépségüket. Október 8-án indultak tovább Kairóba. Alexandriába érve kellemetlen közjáték zavarta meg élményekkel teli útjukat: Lászaít fogságra vetették Melik el Achref Quatbay szultán gyanakvása miatt, de aztán gyorsan tisztázódott minden félreértés. Kairóba érkezve mameluk tolmácsuk házában szálltak meg.

Október 11-én újabb meglepetés várt Lászaira. Mamelukok látogatták meg őket. Egy német megvallotta, szívesen visszatérne Krisztus egyházába, de sokan mások is örömmel kilépnének az iszlám köréből. Mindemellett ezúttal nem néhány, hanem egész tömeg Magyarországról elhurcolt és erőszakosan iszlám hitre térített magyar mamelukra találtak rá. Faber krónikás könyve a magyar művelődéstörténet és történelem izgalmas mozzanatait tárja elénk.

„A szultán udvarában egyetlen keresztény nemzetből sem származik annyi mameluk, mint a magyarból. Közülük sok tekintélyes és magas rangú mameluk kereste fel János urat, Alba Juliából való társunkat, akik jól ismerték az ő nemzetségét. Annak oka, hogy annyi hitehagyott keresztény volt Magyarországról, a következő: a török sok magyar hadifoglyot ejtett a háborúban. Nem akarták megölni, ezért a szultánhoz küldték őket. A szultán azonban nem akarta a foglyokat Konstantinápolyban tartani, mert onnan könnyen meg tudtak volna szökni, és vissza tudtak volna térni a hazájukba. Ezt azonban Egyiptomból nem volt olyan könnyű megtenni.”

Elbájoló a következő, mondhatnánk, Kinizsi Pált idéző, mellbevágó epizód, amelyből szinte a korabeli magyar nemzeti karakter egyik modellje átható elő:

„Volt ezek között a magyarok között egy magas rangú személy a szultán udvarából. Hatalmas termetű, jó megjelenésű férfi volt, és becsületéhez kétség nem férhetett. Amikor a török a többi hadifogollyal együtt el akarta hurcolni, ő az egész török hadsereggel szemben ellenállt, és sokat közülük levágott. Amikor végül elfogták, a török szultánnak ajándékozták mint egy fenomént, egy óriást. A török szultán rá akarta venni arra, hogy tagadja meg Krisztusba vetett hitét, és engedje magát körülmetélni. Mindent megígért neki, ha engedelmeskedik, de egyben meg is fenyegette, hogy ha nem hajlik a szóra, a halál vár rá. Mivel a férfi sem az ígéretre, sem a fenyegetésre rá se hederített, elküldték őt az egyiptomi szultánhoz. A szultán egyre többet és többet ígért neki, hiába. Végül azonban, mivel példásan viselkedett, olyan kedvezményben részesült, amelyet a többi mameluk közül egy sem kapott meg. Mentésítették a körülmetélés alól, megtarthatta keresztény hitét, de arra kötelezték, hogy legalább öltözködjön és viselkedjen úgy, mint a szaracénok.”

Lászaí és a titokban keresztény mamelukok bensőséges találkozásjáról is érzékletes képet fest az ulmi domokosrendi szerzetes:

„János főesperes úr igazán jámbor és nagy tudású férfiú volt, szeretettel és szívesen társalgott ezekkel a magyarokkal. Jó példát mutatott nekik, és biztatta őket. Bizalmasan sokan megígérték neki, hogy amint lehet, visszatérnek az Anyaszentegyház kebelére, és megfelelő bűnbánatot tartanak hitük elhagyása miatt. Ő maga rendezte el a szaracén szokásnak is megfelelő házassági szerződéseiket, kiszolgáltatta nekik a szentségeket, és néhány gyermeket megkeresztelt.”

„Ha némelyiknek két vagy három felesége volt, úgy az egyiket meghagyta neki, a többivel pedig megegyezést hozott létre.”

„Mindezt titokban vitte végbe az én segítségemmel, a főntebb említett magyar házában. Igen örvendeztem János úr eredményes és jól végzett munkájának, abban a reményben, hogy érdemében nekem is volt valami részem. Én vettem rá, hogy részt vegyen ezen a zarándoklaton, biztatásom és segítségem nélkül sohasem adódott volna ilyen lehetősége...”

Október 12-én ismét eljöttek, lóháton érkeztek hozzájuk a magyar mamelukok: gazdag élelmiszer ajándékokat hoztak János úrnak és mindenkinek a zarándokok közül. Majd pedig:

„Boldogan ettek velünk együtt, még bort is ittak, amit Mohamed törvénye tilt, mindannyian átkozván, szidván és káromolván Mohamedet. Az egész napot a mamelukokkal töltöttük. Mielőtt elmentek volna, megígérték, hogy másnap visszajönnek, és megmutatják nekünk a várost. Mi ezen a napon alkalmat adtunk a mamelukoknak, hogy számos ponton megszeghessék Mohamed törvényeit. Megtörték a börtjüket, bort ittak, káromolták Mohamedet, csúfot úztek törvényeiből, rosszabbnál rosszabbaknak mondták a szaracénokat, és megvallották Krisztus Urunkat és az Evangéliumot. Mindezt titokban vitték végbe, a mi szállásunkon, de a világ minden kincséért sem tehetnék meg mások előtt.”

A mamelukok így aztán a kairói kirándulás immár állandó útikalauzaivá váltak. Velük látogatták meg tehát a város különféle nevezetességeit, pl. a kopotok lakta ó-kairói Babilon városrészt és az Abu Szerga templomot, majd velük kirándultak a piramisokhoz.

Október 15-én audiencián fogadta a zarándokokat a mameluk szultán a Citadellában található palotájában. Ekkor Kaitbáj szultán volt uralmon, aki mint rabszolgafiú nőtt fel a szultáni udvarban. Kilenc szultán rövid idejű uralkodását érte meg, mígnem ő emelkedett a trónra. Alattvalóit kíméletlenül megadóztatta, és a kegyetlenségekért sem kellett a szomszédba mennie, de a művészeteknek nagy pártfogója volt, szebbnél szebb épületeket emeltetett a fővárosban.

E látogatás leírása során Fábrí semmilyen ismerettel nem szolgál viszont annak esetleges érdemi, diplomáciai vagy kereskedelmi vonatkozásairól. (Ha volt is ilyen, arról vélhetően hallgatnia kellett.) Így csak feltételezhető, hogy Lászaí a szultánnal való találkozás során valamiféle diplomáciai feladatot is ellátott.

Egyébként a zarándokok a mamelukok utolsó virágzó korszakának voltak a tanúi, Kaitbáj halála után rövidesen hanyatlás következett be. A bukásnak számos oka volt, de főleg az, hogy a kereskedelmi fővonalak Vasco de Gama világkörüli útja folytán teljesen áthelyeződtek.

Ami viszont Lászaí és társai utazását illeti, a szultánnál tett látogatás a zarándoklat végét jelentette. A Níluson hajózva elhagyták Kairót, és Egyiptom földjétől Alexandriában vettek búcsút, kihajózva onnan november 4-én.

Ami viszont Lászaí életének további részleteit illeti, 1489-ben Sánkfalvi Antal érdemei elismeréséül címert és vele nemességet kapott Mátyás királytól, amelynek joga a rokonokra, így Lászaíra is kiterjedt. Javadalmi jörészét a főesperes ugyanakkor élete főművére, a gyulafehérvári székesegyház egy reneszánsz stílusú kápolnájának a megteremtésére fordította 1508-ban. 1517-ben Rómába utazott, ahol a Szent Péter-bazilika magyar gyóntatópapjaként működött egészen haláláig. Nem tudjuk miért hagyta el Magyarországot. 1523. augusztus 17-én, 75 éves korában pestisjárvány áldozata lett.

Ami Lászaí irodalomtörténeti jelentőségét illeti, fennmaradt 8 latin nyelvű epigrammáját mára a magyar humanista költészet értékes kincseként tartjuk számon.

Számos más kérdőjel mellett két feloldhatatlannak tűnő, bár igen fontos rejtély bújik meg még Lászlai élettörténetét illetően. Egyrészt felmerül, hogy 1488-ban vagy 1489-ben Salánkfalvival ismét járt Egyiptomban, ezúttal Mátyás követeként. Másrészt, hogy talán 1500 és 1508 között ismét részt vett egy újabb zárándoklaton. E két újabb út adatainak esetleges előbukkanása korabeli iratokból igen jelentősen bővíthetné mind a Mátyás irányította nevezetes nemzetközi diplomáciai tevékenység ismeretét, mind általában a kora újkori magyar szentföldi–egyiptomi zárándoklatok történetét.

Nem hallgathatjuk el, hogy az 1483-as zárándoklat eseményeit egy másik résztvevő, Bernhard de Breydenbach presbiter, a Mainz-i Püspökség diplomataja is rögzítette latin nyelvű (bár Fabrinál jóval rövidebb) beszámolójában. De mivel a három részre oszló utazók egy másik csoportjába került, jóval kevesebb eshetősége volt Lászlait az utazás során nyomon követni. Mindemellert Breydenbach naplóját is célszerű volna adott alkalommal feldolgozni Lászlai szereplésével kapcsolatos esetleges további ismeretek feltárása érdekében.

BIBLIOGRÁFIA

- Breydenbach, Bernhard de: *Peregrinationes in Terram Sanctam*. Mainz, 1486, Peter Schöffner, 312. Második kiadás: 1490, 223. Az első kiadás címezése kézzel írva más: *Itinerarium... in Terram Sanctam...*
- Bunyitay Vince: *A gyulafehérvári székesegyház későbbi részei s egy magyar humanista*. Budapest, 1893, Magyar Tud. Akadémia, 33.
- Faber, Felix (Fratris Felicis Fabri): *Evagatorium in Terrae Sacrae, Arabiae ed Egypti Peregrinationem*. Stuttgart, 1843–1849. Ed. C. D. Hassler, I–III. köt.
- Faber, Felix (Fratris Felicis Fabri): *The Book of the Wanderings of Brother Felix Fabri*, I–II. London, 1893–1896, Palestine Pilgrims' Text Society, 24, Hanover Square, W., 641 + 692.
- Hadobás, Sándor: Lászlai János – Egy, a város környékéről elszármazott humanista portréja. *Borsodi Tájház Közleményei*, 1998, 3. kötet, 9–13.
- Lázár Imre: *Egyiptomi kolostorok*. Budapest, 2018, Panorama–Medicina Kiadó.
- Lázár Imre: Egy erdélyi zárándok Egyiptomban. Lászlai János 1483-as útja a Szent Család nyomában. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok*, 2000, 1–4. szám, 108–125.
- Lázár Imre: *Keresztény zárándokhelyek Egyiptomban. Utazás a Szent Család nyomában*. Budapest, 2001, Panorama–Medicina Kiadó, 198.
- V. Kovács Sándor: A humanista Lászlai János. *Filológiai Közöny*, 1971, 17. évf., 3–4. szám, 344–366.
- V. Kovács Sándor: Egy epigrammaköltő a Jagelló-korban in *Eszmetörténet és régi magyar irodalom*. Budapest, 1987, Magvető Könyvkiadó, 396–427 (jórészt előzővel azonos).
- Pedani, Maria Pia: *Gentile Bellini e l'Oriente (Gentile Bellini and the East)*. Incontripress la Sala dell'Albero – Scuola Grande di San Marco, Vernice, 23 June 2016, 1–26. (Internet) (Bellini képei: Szent Márk prédikál Alexandriában, keresztény mamelukok ábrázolásaival.)
- Prescott, H. F. M.: *Once to Sinai. The Further Pilgrimage of Friar Felix Fabri*. New York, 1956, Macmillan, 310.
- Sárközy Péter *Roma est patria omnium fuitque*. Lászlai János erdélyi főesperes síremléke a római Santo Stefano Rotondo templomban. Budapest, 2001, Szent István Társulat, 63.
- Tardy Lajos: *Régi magyar követjárások Keleten*. Budapest, 1983, Akadémiai Kiadó. (Lászlairól: 64–71.)